

Unga vuxna med diagnosen högfungerande autism

— möjligheter och hinder i mötet med utbildningssystemet

Martin Hugo & Joel Hedegaard

Rektor med vetande – Kristianstad 2019

Villkor för utbildning Specialpedagogiska Skolmyndigheten

Har barn, elever och vuxenstuderande med funktionsnedsättning tillgång till:

- En likvärdig utbildning
- Tillgängliga lärmiljöer
- Trygga lärmiljöer
- En god utbildningskvalité

Forskning om personers egna upplevelser av skola och undervisning är sparsam

Högfungerande autism

- En av de neoropsykiatriska funktionsnedsättningarna (NPF)
- Tidigare benämndes diagnosen *Asperger*
- För att få diagnosen högfungerande autism krävs en utredning och att ett antal kriterier uppfylls

Medmänniskor med diagnosen högfungerande autism tillskrivs ofta följande medicinska begränsningar

- Bristande social kognition
- Bristande empatisk förmåga
- Bristande företagsamhet och oförmåga att ta initiativ
- Eftersatt förmåga till planering och flexibilitet

Men det är farligt att betrakta en diagnos som ett statistiskt dokument!

- Det är en heterogen grupp
- ALLA människor kan lära sig
- Bristande förmågor är inte statistiska och oberoende av det sammanhang individen befinner sig i

Alltså det viktigaste egentligen är att du inte kan dra alla över en kam. Du kan läsa en utredning och se att den här personen har den eller den diagnosen, men det finns ingen som har en diagnos 'by the book' utan det är individer, de är människor i första hand. (Rektor)

Situationen för personer med högfungerande autism

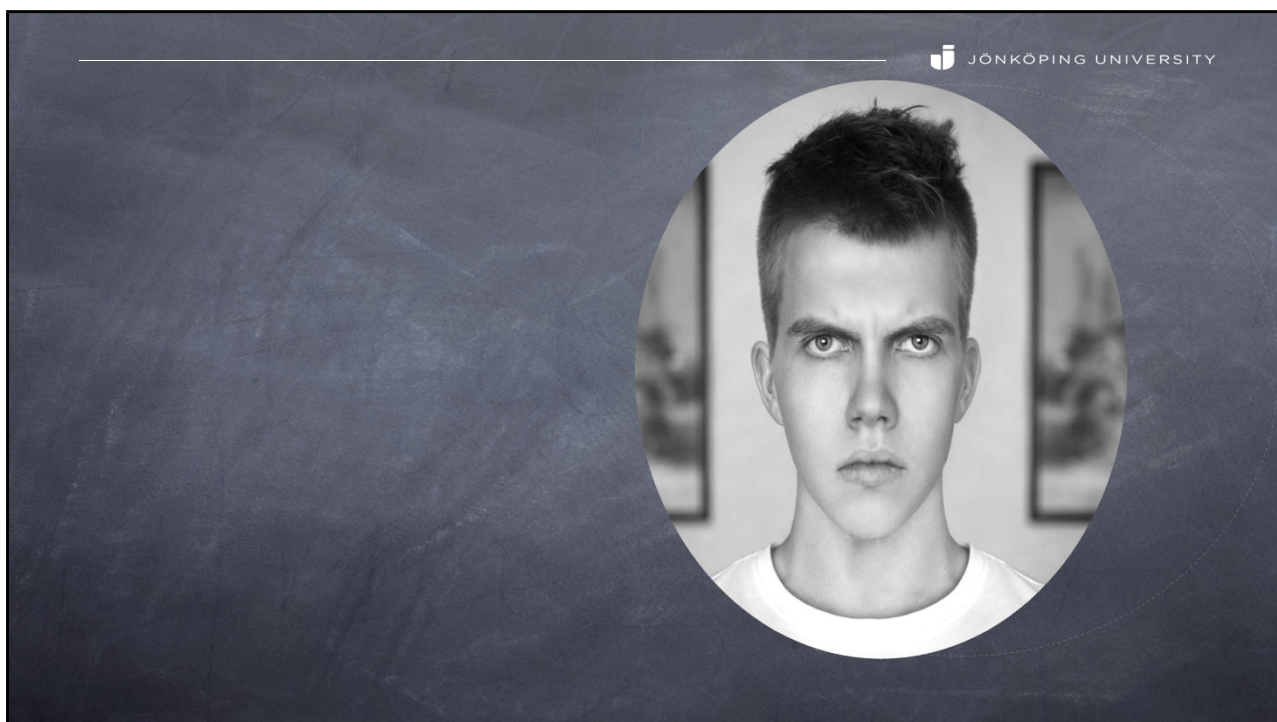
Skola: Svårigheter att klara skolgång, brist på anpassningar, mobbning, utanförskap

Arbetsliv: Svårt att få och behålla arbete, högre arbetslöshet, värre drabbade av den alltmer avreglerade arbetsmarknaden

Vi har intervjuat 35 unga vuxna med diagnosen högfungerande autism

* Hur ser skolan och undervisningen ut när det fungerar för dem?

* Vilka är svårigheterna för att det ska fungera i skolan och i undervisningen?

Grundskoletiden var en kränkning

Det gick ju faktiskt ganska bra upp till högstadiet...Sen blev jag mobbad på högstadiet...det var tre år åt helvete [...] Det pratar jag helst inte om [...] Sista året var jag knappt i skolan...det blev ju IV...fick inga betyg alls. Jag fick inte ens betygspappret.

(Johannes)

Det var nog den tiden som var hemskast för mig...jag hade inte så jättemånga vänner och var väldigt utstött...var väldigt mobbad för den jag var som person och hur jag ser ut. Det var rätt så grov mobbning...de sprang efter mig...skulle ta mina glasögon...skulle kränka mig [...] under min uppväxt i grundskolan så var det väldigt tufft för att många var på mig för den jag var (Edvin)

Jag har aldrig varit riktigt kompis med skolan...när det blir lov så går liksom humöret upp och sen när skolan börjar igen så går det ner och så är det depression igen. Men den sommaren så blev det inget sånt där uppsving...det blev bara värre och jag försökte ta livet av mig. (Albin)

Jag hamnade i särskola vilket jag tyckte var ganska hemskt eftersom det är inget fel på mig förståndsmässigt. [...] gick ut ur grundskolan med i stort sett inga betyg alls.
(Tove)

Grundförutsättningarna för att kunna lyckas i skolan är:

- Trygghet – Att inte bli utsatt för kränkningar och mobbning
- Att uppleva sig förstådd

När dessa två punkter fungerar blir sedan andra anpassningar också viktiga

En känsla av sammanhang:

- Hanterbarhet
- Begriplighet
- Meningsfullhet

Vanligt förekommande svårigheter:

- Att vara social i grupp och att tvingas lyssna på någon som pratar om något ointressant.
- För mycket ögonkontakt, att läsa av kroppsspråk, beröring.
- Att hantera upprepade ljud, starkt ljus och störningar i omgivningen.
- Att sköta den personliga hygien.
- Förändringar, både stora och små, kan innebära stress och att de blockerar sig.
- Jobbigt att behöva välja mellan olika alternativ.

Vanligt förekommande svårigheter:

- Regler får inte brytas.
- Blir sressade av att komma försent.
- Att prata inför en grupp.
- Grupparbeten.
- Att be om hjälp.
- Har svårt att hantera när det är många olika aktiviteter samtidigt.

Anpassningar som gör att det fungerar handlar ofta om:

- Förutsägbarhet
- Tydliga strukturer och mål i undervisningen
- Att få fokusera på en sak i taget
- Möjligheten att kunna välja bort interaktivitet
- Var uppmärksam på fastglitschning!

Förutsägbarhet:

På måndagar första timmen då förklarar de vad som händer under veckan och vad man ska tänka på...ibland så finns det aktiviteter efter skolan som de påpekar [...] Det är ganska skönt att veta vad som händer under veckan...ganska skönt att veta att det kommer hända. Om vi inte hade veckoplanering då hade man blivit ganska stressad. Det är ganska skönt att ha en veckoplanering istället för att bli chockerad varje gång... oj nu händer det någonting nytt idag...oj nu igen och nu en gång till. Då blir man stressad på grund av det [...] och varje lektion som vi har här så lägger de upp hur det kommer se ut under lektionen [...] det är väldigt bra tycker jag. Sen efter två timmar då kommer maten. Man får också reda på matlistan...vad det är för mat. Då vet man lite...ah men jag kan kaka den här maten idag. (Tobias)

Tydliga strukturer och mål i undervisningen

Det ska vara tydligt...strukturerat och tydligt...tydligt vad jag ska göra liksom...till exempel andra världskriget säger vi...att du ska läsa om detta, detta och detta...om Hitlers tid och denna och denna sidan. Så att det står liksom tydligt markerat att det här ska jag göra. (Tilda)

Att få fokusera på en sak i taget

Om man läser ett ämne i taget sakta men säkert...då känner man inte samma stress och press på sig utan man tar det lugnt i sin egen takt och så tar man ett ämne i taget. (Robin)

Tydliga lektioner och att inte ha så mycket uppgifter på samma gång. (Koffe)

Möjlighet att kunna välja bort interaktivitet

[...] vissa av oss med asperger är väldigt känsliga...för till exempel ljudnivå...eller starka ljus. Försök att se till att om en person är känslig mot starka ljus så kan den sitta mot ett område där det inte är lika ljus...om den är känslig mot hörseln...försök se till att det är en låg ljudnivå eller kanske låta den gå av och arbeta i ett sidorum. Det handlar inte om bekvämlighet utan det handlar om att faktiskt kunna arbeta. Jag behöver inte alltid sitta ensam i ett eget rum för att arbeta...men jag behöver en relativt tyst miljö där jag kan koncentrera mig på uppgiften. (Clara)

Möjlighet att kunna välja bort interaktivitet

Jag är ju sån...Jag hatar folk, det är det värsta jag vet
[...] Jag håller mig gärna för mig själv och tar aldrig några raster eller nånting utan jag sitter vid datorn och där är jag. Är det nån som pratar med mig då är det ju självklart att jag pratar med dom...är det nån som pratar som typ i klassen då är det ju självklart att jag svarar...men jag skulle aldrig kunna börja en diskussion
[...] Jag tycker det är skitkul å sitta här och programmera å ännu mysigare och sitta när det inte är en jävel kvar
[...] helt jävla knäpptyst överallt...bara jag...då får man ett lugn i kroppen som är helt otroligt. (Pontus)

Var uppmärksam på fastglitschning

En bra lärare för mig är en som lyssnar och kan hjälpa en när man har problem vilket jag har väldigt ofta...jag vill helst att dom går fram...för jag frågar inte om hjälp...jag sätter mig själv i en grop och tänker ibland för mycket över situationen...jag försöker klara det själv och sen sitter jag fast där och försöker lista ut det själv...jag har svårt att erkänna att jag har problem...det är någonting jag har haft hela min uppväxt (Jakob)

Lärandets sociala dimensioner:

- Att fungera bättre socialt med andra
- Att utveckla sin empatiska förmåga
- Att våga försöka
- Att be om hjälp
- Att prata inför folk

Att våga försöka:

Det största problemet när man kom hit...man försökte inte själv...men jag har lärt mig en vettig grej när jag har vart här...och det är försök för helvete själv du kommer klara det.

Tillitsfulla relationer med lärare där man känner sig trygg och förstådd är viktigt:

Jag har blivit bemött bättre här än jag någonsin blivit på något annat ställe.

När man kom hit så var det jättebra för dom vet precis hur dom ska hantera oss och dom är bra människor.

Han kan skämta lite och så när det är lektionstid. Så det blir ju lite roligare då att sitta och lyssna så att säga.

Han får en ju att känna sig till ro här. Han får en till å känna sig lugn. Och han får en till å känna sig välkommen [...] och det är tack vare att han är där å han är sig själv och han är så lugn som möjligt och liksom han får en själv till å känna ett lugn. Man får liksom när man är i närheten av han så får man lugn energi och då blir man själv lugn...och det är nog det största stödet han har gett mig.

Folkhögskolan som inkluderande miljö för deltagare med neuropsykiatriska funktionsnedsättningar

* **33 % (4280 st)** av deltagarna på Allmän kurs har en funktionsnedsättning

* **13 % (2422 st)** av deltagarna på Särskild kurs har en funktionsnedsättning

(Folkbildningens samlade bedömning, 2017)

Resultat från vår studie

- Många Folkhögskolor har anpassningar och stödfunktioner för deltagare som tillskrivs olika funktionsnedsättningar
- 34 Folkhögskolor i Sverige har hela kurser och linjer som är anpassade för personer diagnostiserade med neuropsykiatriska funktionsnedsättningar
- 5 Folkhögskolor har hela kurser och linjer som är speciellt anpassade för deltagare med diagnosen högfungerande autism

Varför fungerar folkhögskolan för medmänniskor med högfungerande autism?:

- Individ går före ämne
- Alla känner sig trygga på folkhögskolan
- De upplever sig sedda, bekräftade och förstådda
- Tydliga strukturer och förutsägbarhet
- Möjlighet att arbeta i sin egen takt
- Bra socialpedagogiskt stöd som möjliggör undervisning
- Deltagarna har valt själva att studera
- Mindre undervisningsgrupper

De ringer som fan...jagar mig...en lärare ringde nu typ 5 minuter innan jag kom hit. (D8)

Det största problemet jag har det är att stiga upp på morgnarna och lägga mig på kvällarna och det får jag hjälp med. (D9)

De ringer som fan...jagar mig...en lärare ringde nu typ 5 minuter innan jag kom hit. (D8)

Det största problemet jag har det är att stiga upp på morgnarna och lägga mig på kvällarna och det får jag hjälp med. (D9)

Det största stödet jag behöver i mina studier det är att jag kommer iväg till lektionerna. Det är det största problemet jag haft genom hela min skolgång. Att komma i tid och att faktiskt gå iväg till lektionerna. För jag har aldrig mått bra i skolan förrän jag kom hit. När jag väl kommer in här då börjar jag ju arbeta, det har jag inget problem med...det är bara att ta sig hit på morgonen...men bara jag tar mig hit så funkar det. [...] Förut om jag vaknade försent då vågade jag inte gå till lektionerna för jag ville inte att alla skulle titta på mig. Jag mådde så jävla dåligt av det. [...] Jag har ju en som skickar meddelanden till mig nu...om den är över nio så får jag ett meddelande om det. (D17)

Det största stödet jag behöver i mina studier det är att jag kommer iväg till lektionerna. Det är det största problemet jag haft genom hela min skolgång. Att komma i tid och att faktiskt gå iväg till lektionerna. För jag har aldrig mått bra i skolan förrän jag kom hit. När jag väl kommer in här då börjar jag ju arbeta, det har jag inget problem med...det är bara att ta sig hit på morgonen...men bara jag tar mig hit så funkar det. [...] Förut om jag vaknade försent då vågade jag inte gå till lektionerna för jag ville inte att alla skulle titta på mig. Jag mådde så jävla dåligt av det. [...] Jag har ju en som skickar meddelanden till mig nu...om den är över nio så får jag ett meddelande om det. (D17)

Lärarna är trevliga och jag känner mig accepterad och förstådd [...] Vi har bra relation med varandra...vi kanske inte snackar så jättemycket med varandra men vi accepterar varandra och erkänner varandra...ingen är utfrysad eller attackerad på nåt sätt. Vi förstår varandra...kanske inte håller med varandra men förstår. (D6)

Om någon vill läsa mer:

Hugo, M. (2019). *Skolan som framgångsfaktor för placerade barn och ungdomar*. Artikel i den nätbaserade kursen: Samverkan kring barn och ungdomar som placeras inom ramen för samhällsvård. Specialpedagogiska skolmyndigheten.

Hugo, M., Hedegaard, J & Bjursell, C. (2019). *Folkhögskolan som inkluderande miljö för deltagare med neuropsykiatriska funktionsnedsättningar*. Encellrapport 1:2019. Nomen förlag/Books on demand.

Hedegaard, J. & Hugo, M. (2018). Functional workplaces for people with disabilities in H. Ahl, I. Bergmo Prvulovic & K. Kihlhammar (Eds.), *HR - Nordic perspectives* (p. 163–176). Oxford: Routledge.

Hugo, M. (2018). *Motivationsskapande undervisning och lärmiljö*. Artikel-Specialpedagogik-Grundskola. Modul: Specialpedagogik för lärande. Del 4. Skolverket.

Hedegaard, J & Hugo, M. (2017). Social dimensions of learning – The experience of young adult students with Asperger syndrome at a supported IT education. *Scandinavian Journal of Disability Research*. 19(3), 256-268.